

VEERTIG JAAR LATER : DE RECHTERZIJDE EN HET VERZET

De visie van een Vlaams katholiek voorman op de "Weerstand"

1. Het Verzet — een overzicht

Veertig jaar na de bevrijding is het wellicht gepast om nog eens de aandacht te vestigen op de rol van het verzet tijdens de nazi-bezetting van België, maar ditmaal via de visie erop van de grootste Vlaamse partij. Situeren wij eerst kort ons verhaal.

Het verzet als dusdanig had niet van in den beginne gefunctioneerd. Na juni 1940 had men zich vrij algemeen neergelegd bij de Duitse overwinning. Meer nog, er werden een aantal initiatieven ontwikkeld om een nieuw, door de bezetter gedoogd regime in België op te richten. Vooral het traditionele establishment blonk daarin uit, maar ook B.W.P.-voorzitter De Man (die zijn eigen partij ontbonden had) droeg er zijn steentje toe bij (1). Gemeenschappelijk punt was dat de koning als sterke man naar voor werd geschoven. In die atmosfeer ontstonden een aantal semi-clandestiene royalistische organisaties, voornamelijk bestaande uit militairen, die als een soort stoottroepen van dat nagestreefde sterke regime o.l.v. Leopold III moesten dienstdoen (2).

Van een nieuw regime kwam echter niets in huis; de Duitsers wensten zelf de zaken in de hand te houden. Maar voornoemde organisaties bleven bestaan; zij werden uiteindelijk omgevormd in het *Geheim Leger* (G.L.), als "officiële" militaire verzetsorganisatie die anti-Duitse acties hier en nu en vooral bij de bevrijding, wilde combineren met ordehandhaving om op dat laatste moment "revolutionaire" troebelen te voorkomen.

Naast deze conservatieve richting in het verzet (G.L. en andere) waren "centristische", eerder apolitieke groepen tot stand gekomen die vóór alles de bezetter wilden bestrijden. Aan het andere uiteinde van het politieke spectrum situeerde men het "linkse" verzet: het *Onafhankelijkheidsfront* (O.F.) waar als dusdanig mensen uit verschillende partijen hun plaats vonden en waarvan de gewapende vleugel, de *Gewapende Partisanen*, sterk

communistisch getint was. Voortdurende harde actie tegen de Duitsers combineerden zij met de wens naar democratische hervormingen na de bevrijding.

Het is tegen deze achtergrond dat men de veranderende houding van de Belgische regering in ballingschap te Londen t.a.v. het verzet moet zien. Aanvankelijk stond zij zeer huiverig tegenover het *G.L.* in wording (toen nog *Légion Belge*), dat men ervan verdacht anti-democratische plannen te koesteren. Naarmate het verzet in België toenam — waarbij na de Duitse inval in de U.S.S.R. de communisten ook hun volle gewicht in de schaal wierpen — en meer gestructureerd raakte (in maart 1941 kwam bv. het *O.F.* tot stand), nam de belangstelling in Londen toe. Na een aantal interne strubbelingen aldaar kwam het eind 1942 tot een werkverdeling waarbij het ministerie van Justitie via de Veiligheid van de Staat het verzet in burger (*O.F.* enz.), de clandestiene inlichtingsdiensten en de ontsnappingsorganisaties ging overkoepelen en Landsverdediging via de zgn. 2e Directie het "militaire" verzet (i.e. het *G.L.*) (3). Deze "Londense" poging tot controle en centralisatie van het verzet in bezet België stond wellicht niet los van de politieke stellingnamen door de verschillende verzetsorganisaties ingenomen. Dat nu met de grootste organisaties contact werd onderhouden, liep parallel met een bevoordeling (o.a. bij wapenleveringen via parachutages) van het *G.L.* terwijl groepen als de *Gewapende Partisanen*, die zoals wij zagen sterk bij de K.P. aanleunden, met een duidelijke schroom werden benaderd (4).

Dat wellicht het grootste deel van het verzet in burger droomde van een andere maatschappij trok de regering overigens niet zo hard aan. Geen wonder dat na de bevrijding alles in het werk werd gesteld om het verzet te ontbinden. De grondslagen van de burgerlijke democratie mochten niet in het gedrang komen.

2. Albert De Vleeschauwer, Minister des Konings

In deze (zeer grof geschetste) algemene context plaatst zich de visie van de Vlaamse katholieke krachten in de Londense regering op het verzet. Spilfiguur daar was minister van Koloniën Albert De Vleeschauwer.

Wie was De Vleeschauwer? Hij had gestudeerd te Leuven, werd in 1923 juridisch expert van de *Boerenbond* (later ook lid van de directieraad) en in 1927 hoogleraar aan de K.U.L.. Vanaf 1929 kwam hij in de grote politiek terecht (kabinetschef, volksvertegenwoordiger) en vanaf 1938 was hij (bijna ononderbroken

tot 1945) minister van Koloniën (5). Het was dus geen lichtgewicht in de Belgische politiek. Zijn positie t.o.v. het verzet had wel enige politieke betekenis. Want daarbij kwam dat hij zich van bij het begin van de oorlog een groot persoonlijk prestige kon opbouwen door onmiddellijk de geallieerde kaart te spelen (hij kwam na de Belgische nederlaag als een der eersten te Londen aan) en "zijn" Congo voor economische oorlogsvoering ter beschikking te stellen van de Britten (6).

Overigens bleef hij erg pro de in België gebleven Leopold III. Die twee uitgangspunten van De Vleeschauwer, zijn geloof in een geallieerde overwinning en zijn conservatieve politieke instelling (monarchist, "fundamentalistisch" katholiek en Belgicist) mag men dus niet uit het oog verliezen.

Welke stelling nam De Vleeschauwer vanuit Londen nu in specifiek t.a.v. het verzet en hoe bracht hij dat naar buiten?

Ondanks zijn snelle keuze voor het voortzetten van de strijd tegen nazi-Duitsland kwam de minister er pas medio 1941 voor het eerst toe zich, via de B.B.C., tot het bezette België te richten m.b.t. het eventuele weigeren van medewerking met de vijand (7).

Wellicht was dat mede te verklaren door het ontbreken van precieze inlichtingen over het bezette land, de verwarring over hoe collaboratie en verzet aan te pakken en de militair weinig rooskleurige situatie.

Het was opvallend dat De Vleeschauwer voorzichtige taal sprak en refereerde aan stelregels uit het internationaal recht, meer bepaald de Haagse Conventie over de wetten en gebruiken in oorlogstijd (zij dateerde van 1907). Aan de Duitse bezetter met zijn feitelijke macht moest het personeel van de staat zijn medewerking verlenen. Wanneer de Duitsers echter "op politiek gebied" initiatieven zouden nemen, de "wettelijk gevestigde orde" wijzigen of een "politiek van gelijkshakeling" voeren, dan moesten alle Belgen hun medewerking weigeren. De minister gaf wel toe dat wat de plicht gebod, niet altijd duidelijk was; hijzelf en de regering zouden dus "niet haastig zijn" om zaken af te keuren "die zij, op afstand, niet altijd begrijpen".

Hij eindigde met een praktische richtlijn: laten zij die "vreezen een verkeerde koers in te slaan" een "veilig leidsman" volgen als de burgemeester van Brussel, Van De Meulebroeck. Deze had, toen de Duitsers besloten een leeftijdsgrens voor ambtenaren in te voeren, waardoor ook hij getroffen werd, geweigerd ontslag te nemen en had een bekendmaking laten aanplakken (juni 1941) waarin hij zijn anti-Duits standpunt openbaar maakte,

op de onwettelijkheid van de maatregel wees en de Brusselaars opriep in "kalmte, moed en vertrouwen" hun plicht te doen (8).

Het was dus vrij duidelijk dat De Vleeshauer zijn zegen gaf aan dit soort passief verzet, maar in het respect van de internationale overeenkomsten zonder het woord "verzet" in de mond te nemen.

3. Het Verzet organiseert zich

Enkele maanden later maakte hij dat voorbehoud niet meer. N.a.v. elf november had hij het voor de microfoon van de B.B.C. over Leopold III, "incarnatie van 's lands onverzettelijken wil om zich zelf te blijven" (dat geloofde in werkelijkheid bijna niemand in de regering), over een bede van hoop" in God die ons nooit beschamen zal" en besloot dichter bij de grond dat de Belgen in het buitenland samen met de "steeds sterker wordende weerstand" (het woord was gevallen !) van degenen in bezet gebied de Duitsers zouden kunnen buitenwerken (9).

Een goede maand daarop moedigde De Vleeschauer in zijn nieuwjaarsboodschap voor 1942 Vlamingen en Walen aan in hun "algemeen prachtig weerstandsvermogen" (10). Ook ontsnapingspogingen uit België evalueerde hij positief (11). Speelde bij dat alles misschien een rol dat men in Londen op de hoogte was geraakt van o.a. de oprichting in de lente van 1941 van het *O.F.* en dus min of meer verplicht werd in te spelen op het feit van het georganiseerde verzet? De positieve toon werd wellicht ook mee veroorzaakt door de aankomst in Engeland rond de jaarwisseling 1941-42 van hoogleraar en B.W.P.-senator Rolin en de industrieel G. Joassart, die er beiden in geslaagd waren uit België te ontsnappen.

De Vleeschauer had het in een radiotoespraak eind februari met name over de twee nieuwelingen die "aan de weerstandsactie in het bezette vaderland flink deelgenomen" hadden. De herschikking in de regering, waarbij o.a. Rolin en Joassart tot onderstaatssecretaris benoemd werden, zag de minister expliciet in de context van "het verlangen om in een geest van steeds nauwere eenheid met bezet België" de gemeenschappelijke taak voort te zetten (12). Hij impliceerde dus dat contacten met het verzet tot stand waren gekomen of in de nabije toekomst zouden komen. Nu was reeds een goed jaar tevoren, midden november 1940, in de regering afgesproken dat de in Engeland heropgerichte Veiligheid van de Staat zich zou gaan bezighouden met de coördinatie van de verzetsactie in het bezette land. Dat leidde

tot fricties met de 2e Directie van het ministerie van Landsverdediging, die zich ook met het (militair) verzet bezighield. Daarbij kwam dat de regering, zoals wij reeds zagen, het royalistische, militaire verzet ervan verdacht in België een autoritair regime na te streven. De Vleeschauwers zinspeling op een "nauwere eenheid" was dus in dit stadium eerder een wens dan een werkelijkheid. Daarbij kwam dat een Britse dienst, de *Special Operations Executive* (S.O.E.), bijna de enige was die geheime contacten met België kon onderhouden.

In de loop van 1942 kwamen steeds meer Belgen aan te Londen, waardoor men een beter inzicht kreeg in wat in het bezette land gebeurde. De Vleeschauwer vestigde daar trouwens nog eens de aandacht op in een toespraak n.a.v. de verjaardag van de Duitse inval in België. Door die getuigenissen wist men nu "hoe gij (de bevolking) den bezetter weerstaat in de meest onmenselijke voorwaarden". De minister sprak overigens enige specifieke groepen moed in: de boeren ("kop houden"), de "werklieden" ("doet wat ge kunt en volgt den goeden raad uwer trouwe leiders"), de studenten ("bereidt U voor om uwen socialen rol te spelen midden ons bevrijde Volk") en de "burgers" ("steunt elkander" (13). Maar over het georganiseerde verzet repte hij met geen woord.

Eigenaardig is wel dat een eerste versie van die toespraak "radicaler" was: daarin impliceerde de minister immers dat Duitse repressieve maatregelen tegen de bevolking het verzet er niet mochten van weerhouden verder te ageren (zelfs het "misdadig gebruik van de doodstraf slaagt er niet in uw weerstandvermogen te breken"). Maar ook in die eerste versie stond reeds de afsluitende voorzichtige passage over het trouw blijven aan "uwe traditionele verantwoordelijke Overheden" (de kerk? — die eerder opriep tot kalmte dan tot verzet) (14). Enkele weken nadien was De Vleeschauwer toch duidelijker: na gelukwensen aan het verzet legde hij onmiddellijk de link naar de "talrijke slachtoffers in uw midden" en de "moord op onschuldige gijzelaars". De tot nu toe in zijn toespraken gematigde minister voegde eraan toe: "deze herhaalde misdaden roepen om wraak en kunnen niet ongestraft blijven". Was die toch niet mis te verstane taal toeval? In elk geval gaf zij er blijk van dat men het verzet voorgoed ernstig begon te nemen. Maar de minister kon het niet laten in dezelfde context Leopold III de "Eerste weerstander" te noemen (15). Men kan zich dus afvragen over welk verzet hij het nu eigenlijk had.

4. Londen grijpt in

In diezelfde zomer van 1942 kwam er overigens een (incidentrijke) stroomversnelling in de verhouding tot en contacten met het verzet. In juli was een vertegenwoordiger van het militaire verzet, Ch. Claser, er in geslaagd Engeland te bereiken. Hij kon de regering (maar premier Pierlot en De Vleeschauwer verbleven op dat ogenblik in Congo) ervan overtuigen dat men loyaal was tegenover haar en de Belgische instellingen. Hij werd bijgevolg officieel gemandateerd naar België teruggestuurd. Pierlot vernam dat even later en trok onmiddellijk de gegeven opdracht in, terwijl hij de 2e Directie (waarvan reeds sprake) die de hele zaak geregeld had, verbood nog met de *S.O.E.* (die praktisch voor Clasers reis instond) samen te werken.

Hoewel alles behalve een progressieve katholiek, bleek Pierlots wantrouwen t.o.v. de militairen dus nog altijd even sterk. Maar de volgende faze was dat de eigen schoonbroer van de premier uit het bezette België overkwam om deze ervan te verzekeren dat het militaire verzet echt geen fascistische tendenzen vertoonde. Men besloot dan eind oktober 1942 om aan de "misverstanden" terzake en de concurrentie tussen de 2e Directie en de Veiligheid van de Staat een einde te maken door een definitieve taakverdeling uit te werken (cf. supra) waarbij de Veiligheid met de meeste bevoegdheden ging lopen (alle verzet behalve het *G.L.*) (16).

Kort daarop werd ook aan een Belgisch hoger officier die men vertrouwde en die men aan het hoofd wilde zien van het militaire verzet, een geheime boodschap gestuurd waarin Pierlot de visie van de regering op het verzet uiteenzette. Het was de eerste maal dat vanuit Londen "officieel" contact werd opgenomen met het verzet. De Vleeschauwer liet zijn kopie van het document veilig wegbergen in zijn ministerieel cabinet (17). Wat hield het nu in? Het stuk begon met de erkenning van het feit dat de regering lang gearzeld had om inzake het militaire verzet iets te beslissen, als gevolg van tegenstrijdige informatie. Nu had men echter een bevelhebber gekozen (de officier in kwestie) die "buiten elke politieke tendens" leiding moest geven op basis van algemene bevelen vanuit Londen. De nodige fondsen en wapens zouden via de Britten geleverd worden. Doel van het officiële militaire verzet moest zijn het voorbereiden van de strijd tegen de Duitsers, inzonderheid bij de bevrijding van het land. Dat moest de geallieerde opmars vergemakkelijken, maar ook een politiek gewicht in de schaal werpen op het moment dat de vredesvoorwaarden en het toekomstige statuut van België aan de

orde zouden komen.

Die doelstellingen werden in een volgende paragraaf "negatief" verduidelijkt : het was *niet* de bedoeling zich, zoals bij de eerste militaire formaties van 1940—41, te laten leiden door een "gedachtengang van binnenlandse politiek", nl. ordehandhaving. Dat was een voorwendsel, aldus de tekst, om "bepaalde tendenzen "die dachten" de algemene belangen van het land" te vertegenwoordigen, aan de macht te helpen (een duidelijke verwijzing naar de autoritaire plannen van 1940 !). Pas later, vervolgde de tekst, was de strijd tegen de Duitsers op het voorplan gekomen.

Welnu, het mocht hem in het vervolg alléén daarom gaan. De regering was van oordeel dat de orde bij de bevrijding niet erg in het gedrang zou komen. Die orde zou worden gewaarborgd door de geallieerde troepen i.s.m. de wettelijke Belgische autoriteiten. Aan het einde van de bevrijdingsgevechten moest het militaire verzet trouwens ontbonden worden. Het besluit van de tekst stelde de zaken nog duidelijker. Mocht het militaire verzet anders dan aangegeven tewerk gaan, dan zou er een burgeroorlog ontstaan. De regering meende inderdaad te weten dat men in België de bestaande grondwettelijke inrichting wenste te behouden, onder voorbehoud van bepaalde "verbeteringen". Het uiteindelijke doel was dus : continuïteit in de wettelijkheid ("continuïté dans la légalité") (18).

Het ligt voor de hand dat dit het belangrijkste was in de regeringstekst. Men wilde inderdaad wel tot een officialisering van het militair verzet overgaan maar het moest naar de regering luisteren en niet proberen aan een politiek avontuur te beginnen. Langs de andere kant wilde men blijkbaar wel ergens tegemoetkomen aan de vragen naar democratische hervormingen (was dit voor het *O.F.* bedoeld ?) maar het grondwettelijk regime mocht onder geen beding in het gedrang komen. Om dat te voorkomen zouden de geallieerde troepen de orde wel verzekeren.

Grosso modo zou dit scenario na september 1944 inderdaad gevolgd worden. Maar zo ver was men nog lang niet. Er werd nog gevochten in Stalingrad. Of de eerste geallieerde successen de uiteindelijke stellingname van de regering trouwens beïnvloed hadden ?

Dat men wilde controleren en coördineren had wellicht meer te maken met een toch groeiend wantrouwen t.o.v. het *O.F.*, wantrouwen dat gedeeld werd door de Britten en het rechtse verzet. In hetzelfde jaar 1942 had trouwens een agent van de *Intelligence Service* contact opgenomen met het *O.F.* met de

vraag wat het *O.F.* van de Britten wilde. "Wapens? Om er een putsch mee uit te voeren aan het einde van de oorlog?" (19), commentarieerde hij.

Ondertussen begon het toenemende verzet in België, o.a. in verband met de verplichte tewerkstelling, ook voor een hardere Duitse repressie te zorgen. Ondanks het feit dat in de regeringsnota waarvan pas sprake, allusie werd gemaakt op voortijdige verzetsacties die represailles konden veroorzaken (en "beproevingen niet in verhouding tot de resultaten" van die acties), plande men in Londen reeds begin 1943 een tien-mei-herdenking die vooral een eerbetoon zou zijn aan de door de Duitsers terechtgestelde patriotten. O.a. De Vleeschauwer zou er het woord voeren. In welke context hij zijn speech plaatste, bleek o.m. uit een telegram dat hij aan "zijn" goeverneur-generaal van Congo, Ryckmans, richtte en waarin gevraagd werd dat ook in de kolonie zoveel mogelijk aandacht aan het evenement zou worden besteed: de minister achtte dat vooral nodig uit propagandistisch oogpunt (20). In zijn rede van tien mei gaf hij eerst een overzicht van de gebeurtenissen. De aarzelingen van 1940 werden daarbij niet aangeraakt (in zijn eerste ontwerp gebeurde dat wel), meer nog, "de vlamme der hoop werd ten onzent een vuur van verzet". De Vleeschauwer stelde het nu voor alsof er van in den beginne geen vuiltje aan de lucht was geweest: het "geordende contact" tussen de "strijdende leiding" in Londen en "onze nooit-opgevende landgenooten" in het bezette gebied zou nog in de tweede helft van 1940 hersteld geweest zijn. Wij zagen echter dat van "geordend" contact weinig sprake was. Maar de minister overdreef zeker wanneer hij vervolgde dat "de organisatie van het zedelijk verzet weldra algemeen" was. En waar hij impliceerde dat het verzet er gekomen was na contact met Londen, vergiste hij zich helemaal. De Vleeschauwer noemde dan enkele categorieën van het verzet: de sluikpers, het "actief verzet" (sabotage enz. — "de vijand (is) niet meer in veiligheid") en de ontsnappingsorganisaties. Zijn "sociologische" indeling van het verzet uit begin '42 ("burgers", "werklieden", ...) had dus plaats gemaakt voor een functionele, blijkbaar in het kielzog van de regeringsmaatregelen van eind 1942 (cf. supra).

Het was trouwens in deze vorm dat de structuur van het verzet voor altijd zou worden vastgelegd, hoewel het hier meer om een door Londen kunstmatig aangebrachte opdeling ging (o.a. uit veiligheidsoverwegingen) dan om een werkelijkheid (de meeste verzetsorganisaties hielden zich met zowat alles bezig) (21). Waar De Vleeschauwer de werkelijkheid ook geweld aandeed,

was toen hij aan de genoemde soorten verzet er twee toevoegde: de "geestelijke overheden" die "bij elk machtsvergreep van den vijand" protest lieten klinken en ... de koning ("die weerstand leeft in den persoon van onzen gevangen vorst"). Hij eindigde dan met enkele passages waaruit weer bleek dat hij de verzetsacties toch niet wenste opgeschort te zien, zelfs al zouden er Duitse represailles van komen. Hij had het over de Duitse terreur van aanhoudingen, doodstraffen en moord op onschuldige gijzelaars; die offers zouden niet vruchteloos zijn, besloot de minister. Meer nog, de uithongering van de bevolking en de verplichte tewerkstelling zouden de "nationale weerstand" nog doen toenemen (22).

Men ziet dus dat De Vleeschauwer, spreekbuis van de katholieke Vlamingen in exil, in publiek de verzetsactie in al haar facetten scheen te steunen — zij het dat hij binnenskamers die openlijke steun vooral als propaganda-argument zag. Hij was trouwens aan zijn hele toespraak beginnen werken met een zekere reserve: "het is mijn genre niet, maar *ik dien*" ("*fort peu mon genre, mais servons*") (23).

Opvallend is ook dat hij geen enkele verzetsorganisatie bij naam noemde, maar poogde kerk en koning met het verzet te assimileren. Wel had hij het bij het rechte eind daar waar hij over de "nationale weerstand" sprak. Die bestond inderdaad. Het relatieve succes van die "weerstand" — in deze fase van de oorlog die nu, medio 1943, gunstig verliep voor de geallieerden — kan volgens sommige historici inderdaad enkel verklaard worden door het bestaan van een soort "mobilisatie" over hun oude rivaliteiten heen van alle klassen van de maatschappij, van alle politieke en religieuze tendenzen tegen de gemeenschappelijke vijand (24). De perceptie van die conjuncturele eenheid (want verder ging het niet) was dus correct te Londen. Dat was mee te danken aan de steeds vlotter doorkomende informatie vanuit bezet België. Ook De Vleeschauwer las wat de in België werkzame clandestiene inlichtingsdiensten via de Veiligheid van de Staat o.a. over het verzet aan de ministers deden toekomen. In april 1943 had hij trouwens in een vertrouwelijke nota aan het personeel van zijn departement van Koloniën gevraagd persoonlijke brieven uit België die eventueel inlichtingen konden bevatten, aan het kabinet mee te delen (25). Omgekeerd drong hij er bij de koloniale autoriteiten op aan om een uiterste discretie in acht te nemen bij het publiceren van berichten over ontsnappingen uit België, sabotages enz. (26). In september 1943 deelde hij trouwens aan Leopoldstad mee dat de regering besloten had geen

“publiciteit” meer te maken rond ontsnappingen uit België (27).

5. De discretie van De Vleeschauwer: veiligheids- of politieke redenen ?

Intussen was het de regeringsleden duidelijk geworden dat hun bedoeling om het verzet organisatorisch tot één geheel samen te smeden, niet gelukt was. Daarom besloot men dat de materiële hulp dus best zou gaan naar de groepen die grootschalige acties konden ondernemen, nl. het *G.L.* en het *O.F.* (waarvan de communist Albert Marteaux en de christen-democraat Marcel Grégoire de “Londense” vertegenwoordigers waren). Wenste men een evenwicht tussen het “linkse” en het “rechtse” verzet ? De 2e Directie van Landsverdediging bleef i.s.m. de *S.O.E.* echter alleen wapens, explosieven enz. leveren aan het *G.L.*, terwijl de Veiligheid aan de verzetsorganisaties in burger enkel kleine vuurwapens deed toekomen. Maar in het najaar 1943 werd het de Veiligheid duidelijk dat die organisaties en inzonderheid het *O.F.* méér eisten. Nadat terzake door 2de Directie en Veiligheid een hartig woordje werd gewisseld besloot de regering het verzet in burger tegemoet te komen in die zin dat zij nu naast de industriële ook de militaire sabotage (tegen de Wehrmacht) tot hun taak mochten rekenen en daardoor het nodige materiaal zouden krijgen (28).

Het spontane ontstaan en groei van het verzet in burger met zijn gewapende vleugel(s) had Londen eind '43 dus genoopt tot het opgeven van het plan enkel het *G.L.* de clandestiene militaire actie toe te vertrouwen. Ook werd het duidelijk dat men in het *O.F.* nooit hetzelfde gezag zou kunnen uitoefenen als in het *G.L.*

In de discussie terzake in regeringskringen liet De Vleeschauwer zich overigens niet speciaal opmerken. Vond hij dat het hem aan informatie ontbrak ? Feit is dat hij zich bij zijn collega Delfosse, minister van Voorlichting, bekloeg over het ontbreken van inlichtingen over de “Vlaamsche opinie” : waarom kreeg hij nooit Vlaamse sluikbladen te lezen (29) ? Delfosse antwoordde terecht dat er in Vlaanderen minder ondergronds werk verricht werd en er minder sluikbladen verschenen. Dat betekende niet dat Vlaanderen “minder vaderlandsch gezind” zou zijn: het verzet nam er alleen andere vormen aan, was “minder oproerig”. Delfosse gaf toe dat sabotage in Vlaanderen ook minder gemakkelijk was omdat de lokale overheden bijna allemaal uit nieuwe orde-hoek kwamen. Hij wees ook op een verschil in benadering: de Waalse sluikpers had het vooral over de

toekomstplannen voor België, de internationale en militaire gebeurtenissen en de bestrijding van de nazi-theorieën, de Vlaamse riep meer op tot punctuele acties en was voornamelijk gericht tegen de collaborateurs, bevatte lijsten van verdachte figuren enz. (30). De minister van Voorlichting had zeker gelijk wat zijn kwantitatieve vergelijking van de sluikbladen betrof. Vlaanderen was daar minder aanwezig. Maar tegelijkertijd bleek nu eveneens katholiek Vlaanderen in Londen bij monde van De Vleeschauwer steeds minder aandacht te besteden aan het verzet. Toevallig of niet liep dat parallel met de toenemende invloed in het bezette land van het "linkse" *O.F.*

Zeker had het te maken met De Vleeschauwers eigenzinnige wijze om het bezette België toe te spreken. Steeds betrok hij Leopold III erbij – ook, zoals wij zagen, in een verzetscontext. Dat was bij zijn collega's in slechte aarde gevallen. Men wenste dat De Vleeschauwer zich in het vervolg aan de "officiële" (franstalige) regeringsmededelingen zou houden, maar hij weigerde "vertaler" te spelen (31). Vandaar dat hij automatisch minder op antenne kwam. De minister stelde dus zijn royalisme boven het aanmoedigen van het nationale verzet.

Hij liet nu op de koop toe ook zijn reserves blijken over sommige publieke uitspraken van zijn collega's over het verzet. In januari 1944 had Delfosse het in een radiorede bv. gehad over het belang van het verzet, dat een heus "derde front", "het binnenlands front", vormde. De teneur was dat in België, ondanks het feit dat er geen guerilla mogelijk was, een geheime oorlog tegen de bezetter werd gevoerd d.m.v. spionage, sabotage, vernielingen en jacht op verraders. De Vleeschauwer was daar niet erg over te spreken en plaatste o.m. een groot vraagteken bij een uitspraak van Delfosse tegen degenen die onder het voorwendsel "exclusief Belgisch" te willen zijn, attentisten werden. Een zelfde vraagteken daar waar Delfosse stelde dat België zich door het verzet herpakt had na het vóóroorlogse verlies aan "burgerzin". Ook de afsluitende passage waarin gezegd werd dat het buitenland de ogen gevestigd had op het verzet en dit ook daarom moest volhouden, vond geen genade in De Vleeschauwers ogen (32). Even later reageerde hij nog negatiever op een rede van dezelfde Delfosse over de toekomstige epuratie van de collaborateurs, waarop het verzet zo aandrong. Hij had het vooral tegen de verzekering van Delfosse dat men niet alleen strafrechterlijk zou optreden tegen echte "verraders", maar ook administratief degenen zou treffen die zich niet gehouden hadden aan de regel van "staatsburgerlijke standvastigheid" t.o.v. de vijand, en fiscaal zou straffen degenen die zich verrijkt hadden dankzij de bezet-

tingsomstandigheden (33).

De regering, en daarin zetelde De Vleeschauwer toch, bleef ondertussen bij haar materiële steun ook aan het *O.F.*. Dat werd trouwens in maart 1944 vanuit Londen aan het *G.L.* meegegeeld, dat weinig enthousiast reageerde (34). In de praktijk echter bleken de Britse diensten die voor de wapendroppings enz. moesten zorgen, het *O.F.* en zijn gewapende groepen weinig militair materiaal te leveren. In mei 1944 bv., dus vlak voor de landing in Normandië, kreeg men een totaal onvoldoende wapenlevering, en ook een tiental Britse agenten, die niet zozeer de partizanen kwamen helpen, dan wel controleren of ze geen hypothetische "revolutionaire" actie wilden ondernemen (35). Overigens bleken de Britten in het algemeen zeer karig in hun droppings van wapens en materiaal voor het Belgisch verzet.

Via de *Belgische Nationale Radio-omroep* te Londen bleef men natuurlijk wel het verzet moreel steunen. Met de invasie in volle gang richtte De Vleeschauwer zich (als woordvoerder van de regering) trouwens voor het eerst sinds lange tijd tot het verzet. Hij verklaarde — en dat was ook voor Duitse oren bestemd — dat de wetten van de oorlog zoals omschreven in de conventie van Den Haag van toepassing waren op de verzetsgroeperingen als zijnde "gewettigde vrijwilligerskorpsen". De verzetslui hadden dus het recht eventueel als krijgsgevangenen te worden behandeld. De Duitsers, die zich niet hielden aan de conventie die zij in 1907 zelf mee ondertekend hadden, zouden later als oorlogsmisdadigers ter verantwoording worden geroepen, waarschuwde de minister (36).

Ondanks een gebrek aan materiaal had het verzet ten slotte een meer dan verdienstelijk aandeel in de bevrijding van het land. Men kent het vervolg. Terwijl die bevrijding nog aan de gang was, keerde de Londense regering op 8 september 1944 terug naar Brussel. Een goede twee weken later werd een nieuwe regering van nationale unie gevormd, waarin het vooroorlogse element domineerde en de Katholieke Partij de meeste portefeuilles kreeg. Zij was weinig dynamisch, werd trouwens geconfronteerd met een ontwrichte maatschappij en scheen voorlopig als enige doel te hebben de controle over het land te behouden. Daartoe ging men vooral — met de nodige voorzichtigheid om niet het tegenovergestelde te veroorzaken — proberen de politieke en sociale revendicaties van bepaalde sociale lagen, verarmd en getiranniseerd tijdens de bezetting, in te dammen. Ordehandhaving was hier een primordiale voorwaarde, temeer daar van geallieerde zijde (Supreme HQ Allied Expeditionary Forces

S.H.A.E.F.) daaraan ook het grootste belang werd gehecht. Het kwam er dus op aan het verzet, m.n. het *O.F.* ("the Communists, although representing no more than 15 to 20 p.c. of the personnel, is the most active and dynamic part of the organisation") (37), te neutraliseren. Ondanks ettelijke incidenten en een wijd verspreide ontevredenheid over de algemene politiek van de regering slaagde deze er na enkele weken in een ontwapening van het verzet te bekomen. De "soldaten van het binnenlandsche front" waaraan premier Pierlot nog pas "eerbied en erkentelijkheid" had betuigd (38), mochten gaan. Van het streven van een goed deel van het verzet om na de oorlog tot een meer democratische maatschappij te komen, zelfs met de reformistische strategie van het *O.F.* terzake, kwam (ondanks de aanwezigheid van K.P.'ers en vertegenwoordigers van het verzet in de regering) weinig terecht. De politieke rol van het verzet was uitgespeeld (39).

Dat kon een conservatief als De Vleeschauwer, nog steeds lid van het nieuwe kabinet Pierlot, natuurlijk alleen plezieren. In het parlement maakte hij geen woord meer vuil aan het verzet. In de jaren van de Koningskwestie die zouden volgen, stelde hij het trouwens altijd voor alsof Leopold III de grootste verzetsman was, die belet had dat België een soort collaborerend Frankrijk-à-la-Pétain werd (40). Dat was enigszins onrealistisch. Maar het zou het credo van praktisch alle katholieke Vlaamse politici worden.

6. Besluit

Kan men uit het voorgaande afleiden dat de vrij matige belangstelling voor het verzet vanuit katholieke Vlaamse hoek te Londen, in casu boegbeeld De Vleeschauwer, minder te maken had met een discretie die de bezetter moest beletten om teveel te weten te komen over het verzet, dan wel met de overtuiging dat het niet aangewezen was om de voorwaarden te scheppen voor een naoorlogs België waarin de maatschappijvernieuwende ideeën van de grootste verzetsorganisatie in burger een kans zouden krijgen?

Wel is het zo dat een De Vleeschauwer, een van de eersten om in Londen aan te komen om de strijd tegen de Duitse agressor voort te zetten, zeker niet geneigd was om de autoritaire oprispingen van de voorlopers van het *G.L.* in 1940 te sanctioneren. Even zeker is dat hij tot medio 1943 in zijn publieke optredens meer dan eens aandacht besteedde aan het verzet en er

op positieve toon over sprak. Maar zelf scheen hij daarbij vooral aan het propagandistisch effect te denken (41) en ook zorgde hij er wel voor dat de zgn. passieve weerstand van Leopold III steeds opnieuw ter sprake kwam. Dat werd hem overigens niet in dank afgenomen. Tekenend wellicht dat in september 1943 oud-minister van Koloniën Paul Tschoffen, ontsnapte uit België, door de regering speciaal naar Congo werd gestuurd om de Belgen daar meer voor de regeringspolitiek te winnen en o.a. te gaan uitleggen wat het verzet in België eigenlijk betekende. Men vroeg dat niet aan De Vleeschauwer. Er werd zelfs gefluisterd dat Pierlot Tschoffen tégen De Vleeschauwer wilde uitspelen (42).

Dat belette echter niet dat een groot deel van de Londense steun aan het verzet conjunctureel leek. Na de bevrijding wenste het conservatieve element in elk geval zo vlug mogelijk het verzet te vergeten en zeker niet in te gaan op de politieke verzuchtingen die er ontstaan waren.

Ook het katholieke Vlaanderen ging aan die diepere dimensie die leefde bij grote delen van het verzet voorbij. Inzonderheid voor De Vleeschauwer leek de parenthesis van de oorlog voorbij. Men moest terug naar het democratische model van voor 1940. Precies de restauratie van Leopold III met diens enigszins persoonlijke opvattingen over democratie en verzet tegen het fascisme, werd een van de belangrijkste strijdpunten in die eerste naoorlogse jaren. En de conservatieve beeldvorming over een "weerstand" die meer kwaad dan goed had gedaan, kon beginnen.

Voetnoten

1. Zie o.m. J. Gotovitch en J. Gérard-Libois, *L'An 40* (Bruxelles, 1971).
2. Zie o.m. F. Balace, *Psychologie de l'officier belge face à la défaite 1940-41* (in: Akten Colloquium Belgische Krijgsgeschiedenis, Brussel, 1981).
3. Zie H. Bernard, *La Résistance belge* (Bruxelles, 1969).
4. Zie L. Schepens, *De Belgen in Groot-Brittannië 1940-44* (Beveren-Antwerpen, 1980).
5. H. F. Van Aal, *Télé-Mémoires* (Bruxelles, 1971).
6. J. Stengers, *Léopold III et le Gouvernement* (Gembloux, 1980).
7. B.B.C. - Discours sur attitude des Secrétaires généraux. 19/7/1941. Archief De Vleeschauwer, Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de tweede Wereldoorlog, Brussel (alle verder aangehaalde archiefstukken zijn, voor zover iets anders aangegeven, uit dit archief afkomstig).
8. W. Meyers en F. Selleslagh, *De Vijand te Lijf* (Antwerpen, 1984).
9. Uitzending van 15 Nov. 1941. Radiorede van den H. De Vleeschauwer (verder: D.V.).
10. vœux Nouvel-An, 31/12/1941.
11. D.V. aan J.A. Goris n.a.v. de brochure "Escape from Belgium", 23/2/

- 1942.
  12. D.V. op 27/2/1942.
  13. Anniversaire invasion Belgique, 9/5/1942.
  14. Id. Handschriftelijk ontwerp.
  15. Fête Nationale Belge, 21/7/1942.
  16. Voor het hele verhaal: zie Schepens, o.c., p. 61–63 en Bernard, o.c., p. 30–31.
  17. Randschrift op document get. Pierlot, 30/12/1942.
  18. "Le problème de la direction des formations militaires (...)", 30/12/1942. Get. Pierlot.
  19. H. Galle/T. Thanassekos, *La Résistance en Belgique* (Bruxelles, 1979), p. 101.
  20. Telegram 4/5/1943.
  21. W. Ugeux, *Les Réseaux belges de Renseignement* (in: *Clio* no 54, 1978), p. 25.
  22. "Vandaag drie jaar geleden gebeurde het", 10/5/1943.
  23. Annotatie 10/3/1943.
  24. Galle, o.c., p. 47.
  25. Confidentielle. Note pour le personnel. Avril 1943.
  26. Telegrammenwisseling maart 1943.
  27. Telegram 14/9/1943.
  28. *Livre d'Or de la Résistance belge* (Bruxelles, s.d.), p. 245.
  29. D.V. aan Delfosse, 8/11/1943.
  30. Delfosse aan D.V., 11/12/1943.
  31. D. Denuit, *Le Congo, Champion de la Belgique en Guerre* (Bruxelles, 1946), p. 159.
  32. Randschriften op brief en ontwerprede Delfosse, 15/1/1944.
  33. Id., 28/1/1944.
  34. *Livre d'Or*, p. 245.
  35. Galle, o.c., p. 101.
  36. "De wetten van den oorlog (...)", 17/7/1944.
  37. Top Secret-nota van de S.O.E., 1/9/1944. Cf. *Livre d'Or*, p. 244.
  38. Voor deze laatste passus zie Galle, o.c., en G. Warner, *La Crise politique belge de nov. 1944* (C.R.I.S.P., c.h. 798).
  39. *Parlementaire Handelingen – Kamer*, 3/10/1944.
  44. Vgl. o.m. *Parl. Hand.-Kamer*, 24/7/1945.
  41. Hij slaagde er zelfs in om het argument dat "onze werklieden aan de Moffen weerstaan" te gebruiken om in "zijn" Congo stakingen als pro-Duits af te schilderen: de arbeiders in bezet België zijn tegen de Duitsers, stakingen in het onbezette Congo bevoordeligen de Duitsers, "echte" arbeiderssolidariteit in Congo is dus: werken. Cf. Denuit, o.c., p. 154.
  42. Denuit, o.c., p. 123.
-